

Azərbaycan elmi elitasının layiqli nümayəndəsi

Fərrux Rüstəmov

*ADPU-nun pedaqoji fakültəsinin dekani,
pedaqoji elmlər doktoru, professor*

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının humanitar və ictimai elmlər bölməsi yaranandan bu günə kimi xalqımızın tarixində və taleyində mühüm rol oynayan 38 nəfər görkəmli alim onun həqiqi üzvü seçilmişdir: Heydər Hüseynov, Mirzə İbrahimov, Həmid Araslı, Ziya Bünyadov, Aslan Aslanov, Məmmədcafər Cəfərov, İqar Əliyev, Püsta Əzizbəyova, Feyzulla Qasımzadə, Bəkir Nəbiyev, Ziya Səmədzadə, Kamal Təlibzadə, Bəxtiyar Vahabzadə və b.

Son illərdə iki nəfər görkəmli alim, məslək və əməl dostları İsa Həbibbəylinin və İsmayıl Hacıyevin AMEA-nın həqiqi üzvü seçilməsi həmin siyahını zənginləşdirməklə yanaşı, ənənələri, varisiyini qorunub saxlanılmasına, inkişaf etdirilməsinə və yeni akademiklər nəslinin formalaşmasına dövlət səviyyəsində diqqət və qayğıın təzahürü kimi qiymətləndirilməlidir. Etiraf edək ki, son illərdə Naxçıvan MR-də elmi-mədəni və pedaqoji mühitin formalaşması Azərbaycan elmi elitasında yüksək mövqedə dayanan bu iki alimin çoxşaxəli yaradıcılığı, ictimai-siyasi və elmi-pedaqoji fəaliyyətləri ilə bilavasitə bağlıdır.

İki il bundan əvvəl Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru, əməkdar elm xadimi, millət vəkili, akademik İsa Həbibbəylinin ad gününü yüksək təntənə və ərəfə açılışı ilə qeyd edən Azərbaycan elmi-pedaqoji ictimaiyyəti indi AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin sədri, əməkdar elm xadimi, millət vəkili, akademik İsmayıl Hacıyevin anadan olmasının 60 illik yubiley günlərinin sevincini bölüşməkdədir.

1951-ci il yanvarın 21-də Naxçıvan MR Culfa rayonunun Xanağa (indiki Xanəqah) kəndində Muxtar müəllimin ailəsində dünyaya göz açan İsmayıl müəllim 60 illik şərəfli və mənalı bir ömür yaşayıb. Doğma kəndlərində səkkizillik, Nəraşen kəndində orta təhsilini başa vuran İ. Hacıyev arzularının qanadında Bakıya gəlir. Azərbaycan Dövlət Universitetinə qəbul imtahanları versə də müsabiqədən keçə bilmir. Sumqayıt şəhərindəki 2 saylı İxtisaslaşdırılmış Mexanizasiya İdarəsində fəhlə kimi əmək fəaliyyətinə başlayır. Lakin tarixçi olmaq arzusu onu bir an da tərk etmir. Qəbul imtahanlarına yenidən hazırlaşmalı olur. 1970-ci ildə zəhməti və əziyyəti nəticəsində bəxti üzünə gülür, o, indi-

ki Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun tarix fakültəsinə qəbul olur. Sadəliyi, səmimiyyəti, istedadı və zəhmətsevərliyi ilə tələbə dostlarının və müəllimlərinin sevimlisinə çevrilir. Dörd baharlı-qışı ilin açılış-şirni, istili-soyuqlu günlərini, imtahan "qorxulu", hər anı səadətli, təkrar olunmaz günlərini yaşayır, yuxusuz gecələr, narahat gündüzlər keçirir. SSRİ-nin yaradılmasının 50 illiyə əlaqədar Bakıda keçirilən Ümumittifaq tələbə konfransında uğurlu çıxışına görə diploma layiq görülür. Təhsildə və elmi tədqiqat işində uğurlarına görə ÜLKGİ-nin və SSRİ Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin "Əla təhsilə görə" döş nişanı ilə təltif olunur. API-nin tarix fakültəsinə fərqlənə diplomu ilə bitirən İ. Hacıyev Culfa rayonu Xoşkeşin kənd səkkizillik məktəbində tarix müəllimi kimi pedaqoji fəaliyyətə başlayır. Az sonra Y. Məmmədliyəv adına Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun "Pedaqogika və psixologiya" kafedrasına müsabiqə yolu ilə müəllim təyin olunur. Onun pedaqoji fəaliyyətində yeni bir istiqamət formalaşır. Psixologiya elminin aktual problemlərindən mühazirə və seminar məşğələləri aparır, ilk ciddi elmi-tədqiqat işlərini də bu sahəyə həsr edir. API-nin 60 illiyinə həsr olunmuş aspirant və dissertantların elmi konfransında "Təlim prosesində ictimai-siyasi materialın yadda saxlanması" mövzusunda məruzə ilə çıxış edir, "Ümumi psixologiya kursunda təsniflər" (1982), "Qiyabçı tələbələr üçün psixologiya üzrə yoxlama işləri və onların yerinə yetirilməsi" (1983)

adlı əsərləri nəşr olunur. Bu istiqamətli tədqiqatların o sonralar da davam etdirmiş, "Təlim prosesində tələbələrə mədəni keyfiyyətlərin formalaşdırılması" (1991), "Tələbələrə siyasi mədəniyyətin formalaşdırılması" (1993), "Tələbələr biliminin qiymətləndirilməsinin çoxşaxəliliyi və zənginliyi ilə yadda qalıb. 1984-cü ildə Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun tarix-filologiya fakültəsinin dekani müavini təyin edilən İ. Hacıyev tədqiqat istiqamətini də dəyişir, "Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi mədəni həyatında qadınların iştirakı (1941-45-ci illər)" mövzusunda namizədlik dissertasiyası üzərində işləməyə başlayır. İxtisasına uyğun olaraq "Sov. İKP və siyasi iqtisad" kafedrasına baş müəllim seçilir. Müxtəlif səviyyəli elmi konfranslarda bu problemə bağlı elmi məruzələrlə çıxış edir, Bakı və Naxçıvan şəhərlərinin arxivləri ilə yanaşı Moskva şəhərindəki arxivlərdə araşdırmalar aparır. Gərgin elmi axtarırlar qısa müddətdə öz bəhrəsini verir. 1992-ci ildə uğurla namizədlik dissertasiyası müdafiə edir. O, həm namizədlik dissertasiyasında, həm də sonralar nəşr etdirdiyi "Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycan qadınlarının ictimai həyatda iştirakı" (1990), "Böyük Vətən müharibəsi illərində ədəbiyyat və incəsənət sahəsində Azərbaycan qadınlarının fəaliyyəti" (1991), "Bilsin ana torpaq... (Naxçıvan zəhmətkeşləri Böyük Vətən müharibəsi illərində)" (1991), "Azərbaycan Respublikası ictimai-siyasi və mə-

dəni həyatında qadınların iştirakı (1941-1945-ci illər)” (2008) kitablarında zəngin arxiv materialları əsasında Böyük Vətən müharibəsi illərində Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında qadınların iştirakını yüksək peşəkarlıqla tədqiq və təhlil etmiş, azərbaycanlı qadınların bu sahədəki fəaliyyətini ciddi elmi ümumiləşdirmələrin predmetinə çevirməyə nail olmuşdur. Naxçıvan Özl İnstitutunda elmi işlər üzrə prorektor (1994), kafedra müdiri (1995), Naxçıvan Dövlət Universitetində elmi işlər üzrə (1996), tədris işləri üzrə prorektor (1997-2003) vəzifələrində çalışarkən ali pedaqoji təhsilin bacarıqlı təşkilatçısı kimi hörmət və nüfuz qazanmış, səriştəli idarəetmə keyfiyyətləri ilə fərqlənmişdir. Elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı elmi araşdırmalarını da davam etdirmiş, “Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın milli dövlətçilik tarixində” mövzusunda yazdığı doktorluq dissertasiyasını başa çatdırmış, 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında AAK-ın Rəyasət Heyətinin tam tərkibdə iştirakı ilə və nüfuzlu tarixçi alimlərdən təşkil olunmuş birdəfəlik dissertasiya şurası üzvlərinin iştirakı ilə müdafiə etmişdir. Akademik İsa Həbibbəyli bu elmi faktı yüksək dəyər verərək haqlı olaraq qeyd edir ki, Naxçıvanda keçirilmiş sayır kollegiya iclasında İsmayıl Hacıyevə tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsinin verilməsi barədə qərarın qəbul edilməsi və hətta diplomun təqdim olunması elm tarixində nadir hadisədir. İsmayıl Hacıyevin həm doktorluq dissertasiyasında, həm də nəşr olunmuş “Tarixdə və günümüzdə Naxçıvan” (1998), “Gümür, Moskva,

Qars müqavilələri və Naxçıvan taleyi” (1999), “Naxçıvan Muxtar Respublikası” (1998) adlı əsərlərində Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixində Naxçıvan diyarının yeri və rolu müəyyənəşdirilir, Naxçıvanın tarixi ilə bağlı bir sıra mübahisəli məsələlərə aydınlıq gətirilir, arazi iddiaları ilə çıxış edən ermənilərə tutarlı faktlarla cavab verilir. Elmi-nəzəri, praktik dəyərliliyi və siyasi istiqaməti ilə seçilən bu tədqiqatlarda İ. Hacıyev Naxçıvan tarixinin qədim, orta, yeni və ən yeni dövrlərinə işıq salır, xeyli yeni faktları elmi dövrüyə daxil edir, irəli sürdüyü problemləri zaman və məkan kontekstində qiymətləndirir. Naxçıvanın tarixi keçmişinin təcrübə və müdrikliyini yeni nəsə çatdırır, naxçıvanlıların taleyinin mənzərəsini mümkün qədər tam və aydın şəkildə yaratmağa çalışır. Müdriklərdən biri yazır ki, tarixi həqiqətə yaxınlaşmaq üçün cəmi bir vaxtda iki yolla getmək, yəni hadisələrə qərəzçiliyə yol vermədən obyektiv şəkildə öyrənmək və bu hadisələr arasında məntiqi əlaqələri müəyyən edib əsaslandırmaq lazımdır. Bu prinsip akademik İsmayıl Hacıyevin tarixi tədqiqatlarının metodoloji əsası təşkil edir.

2002-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının elmi həyatında yeni bir mərhələnin əsası qoyuldu. Xalqın ümummilli lideri Heydər Əliyevin 7 avqust 2002-ci il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan bölməsi yaradıldı. Həmin sərəncamdan bir neçə gün sonra ulu öndər Heydər Əliyev Naxçıvana gəldi və Azərbaycan MEA-nın Naxçıvan bölməsinin yaradılmasına həsr olunmuş müşavirə keçirdi. Həmin

müşavirədə Naxçıvan bölməsinin yaradılması zəruriliyindən və qarşıda duran vəzifələrdən bəhs edən Heydər Əliyev demişdi: “Mən bununla Naxçıvan Muxtar Respublikasının indiyə qədər çox az öyrənilmiş qədim tarixinin, mədəniyyətinin, elminin, ədəbiyyatının yenidən dərinlənəndə araşdırılması və onlar haqqında elmi əsərlərin, populyar kitabların, yaxud başqa nəşrlərin hazırlanması məqsədi daşıyıram. Eyni zamanda, Naxçıvanın özünəməxsus təbiəti, təbii sərvətləri, torpağı, təbii abidələri də, təəssüf olsun ki, indiyə qədər lazımi dərəcədə öyrənilməyib, bəlkə də düz elə deyim ki, heç öyrənilməyibdir. “Bunlara, mənim irəli sürdüyüm məsələlərin öyrənilməsinə böyük ehtiyac var”. Müşavirədə İsmayıl Hacıyevin Naxçıvanın elmin inkişafına həsr olunmuş məntiqi və məzmunlu çıxışı, intellektual səviyyəsi, zəhmətsevərliyi və elmdə qazandıqı uğurlar onu qısa bir vaxtda şöhrətə uca zirvəsinə yüksəltdi. O, 2003-cü ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan Bölməsinin sədri təyin edildi, ona AMEA Rəyasət Heyətinin üzvü səlahiyyəti verildi. Naxçıvan Bölməsinin yüksək elmi uğurları bilavasitə akademik İsmayıl Hacıyevin adı və yorulmaz fəaliyyəti ilə bağlıdır. 135 işçi, o cümlədən 50 elmi işçi, 1 elmlər doktoru, 12 nəfər elmlər namizədi ilə fəaliyyətə başlayan Naxçıvan bölməsində hazırda 278 nəfər işçi, o cümlədən 100 nəfər elmi işçi çalışır. İldən-ildə elmi dərəcəlilərin sayı artır. İki akademik, 4 müxbir üzv, 7 elmlər doktoru və 45 nəfər fəlsəfə doktoru bölmədə elmi-tədqiqat işi ilə

məşğul olur. Bölmə Azərbaycanın və xarici ölkələrin elmi müəssisələri ilə müntəzəm əlaqə saxlayır, elmin müasir problemlərinə və elmin təşkilinə dair nüfuzlu alimlərlə fikir mübadiləsi aparır. Bölmənin rəhbəri İsmayıl Hacıyevin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə vaxtaşırı elmi müşavirə və konfranslar keçirilir.

Etiraf edək ki, ən çətin iş idarəetməkdir. İdarəetmə məharəti mənəvi səliqə, daxili paklıq, obyektivlik və prinsipliliklə bilavasitə bağlıdır. Çoxşəxəli yaradıcılıq, əxlaqi-mənəvi səliqə, humanizmi və qayğıkeşliyi, səmimiyyəti və prinsipliliyi və nəhayət, böyük düşüncələr sahibi olması ilə seçilən akademik İsmayıl Hacıyev Naxçıvanda elmin inkişafı, elmi-texniki potensialın güclənməsi, yüksək ixtisaslı elmi kadrların hazırlanması, elmi işçilərin nüfuzunun artırılmasının sayəsində önəmli tədbirlər həyata keçirilir. Bölmənin nəzdində fəaliyyət göstərən tarix, arxeologiya və iqtisadiyyat üzrə dissertasiya şurası Naxçıvanda elmi-mədəni mühitin formalaşmasında və kadrların hazırlanma mühüm rol oynayır. Bilavasitə onun rəhbərliyi ilə 16 nəfər elmlər doktoru və namizədi yetişmişdir. O, uğurlu rəhbərlik etdiyi AMEA Naxçıvan bölməsinin əhatə etdiyi elmi-tədqiqat institutlarının əməkdaşlarının elmi inkişafına xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır, onların elmi mühitdə tanınmasına, elmi dərəcə və ad almasına çalışır. Onun elmi redaktorluğu ilə onlarla monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaiti nəşr olunub. Elmi redaktorluğu və həmmüəllifliyi ilə ikicildlik “Naxçıvan ensiklopediyası” (2005), “Naxçıvan abidələri ensiklopediyası” (2008), “Naxçıvanın

tarixi atlası" (2009) kimi fundamental elmi nəşrlər işıq üzü görüb. Onun "Heydər Əliyev və milli tarixi yaddaşın bərpası" (2003), "İntibahın 15 ili" (2010) monoqrafiyaları ümummillə lider Heydər Əliyevin ideyalarının araşdırılmasına həsr olunmuşdur.

Ümummilli lider Heydər Əliyev deyirdi ki, görkəmli şəxsiyyətlər xalqın zakasını, elmini, mədəniyyətini, mənauiyyətini dünyaya nümayiş etdirirlər. Ulu öndərin müəyyənləşdirdiyi bu missiya digər ziyalılar kimi akademik İsmayıl Hacıyev tərəfindən də uğurla davam etdirilir. Onun Azərbaycan tarixinin köklü problemləri, xüsusilə, Naxçıvan və naxçıvanlılarla bağlı Rusiyanın, Türkiyənin, Misirin, Qazaxıstanın, Türkmənistanın, İranın nüfuzlu elmi nəşrlərində işıq üzü görün əsərləri, beynəlxalq səviyyəli sammit, simpozium və elmi konfranslarda yadda qalan çıxışları dediklərimizin əyani sübutudur. Onun indiyə kimi 30-a yaxın monoqrafiya, kitab, kitabça, dərs və tədris vəsaiti, 230-dan artıq elmi məqaləsi nəşr olunmuşdur ki, onlardan da 40-a yaxını məhz xarici ölkələrin elmi nəşrlərində çap edilmişdir.

Akademik İsmayıl Hacıyevin AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin "Xəbərlər" jurnalının baş redaktoru, AMEA-nın "Məruzələr" və "Xəbərlər" jurnallarının, Naxçıvan Dövlət Universiteti "Elmi əsərlər" məcmuəsinin, Türkiyədə nəşr olunan "Dialog Avrasiya" və "Meridian" dərgilərinin redaksiya heyətinin üzvü kimi göstərdiyi xidmətlər onun elmi fəaliyyətində mühüm yer tutur. O, 2001-ci ildə ABŞ-ın Bioqrafiya İnstitutu tərəfindən "İlin adamı" adına layiq görülmüş, 2002-ci ildə Nyu-York Elmlər Akademiyasına, 2006-cı ildə "Dialog Avrasiya Platforması"na üzv seçilmiş, 2007-ci ildə akademik Y.Məmmədovun adına mükafat və medalla, 2010-cu ildə isə ABŞ-ın Bioqrafiya İnstitutunun qızıl medalı ilə təltif olunmuşdur. Elm sahəsində qazandığı uğurlara görə 2009-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Əməkdar elm xadimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Geniş elmi və pedaqoji fəaliyyət göstərən akademik İsmayıl Hacıyev həm də Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edən, vətəndaşlıq möqəyi, vətənpərvərlik missiyası ilə seçilən alimlərdən biridir. Əvvəllər Naxçıvan MR Ali Məclisinin, 2005-ci ildən isə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı seçilmişdir.

Biz xalqımızın böyük ziyalı oğlunu, cəfakəş alimini, görkəmli elm təşkilatçısını yubileyi münasibətlə təbrik edir, ona tükənməz yaradıcılıq enerjisi, səmərəli və məhsuldar elmi fəaliyyət, şəxsi həyatında uğurlar arzulayırıq.

Заслуженный представитель научной элиты Азербайджана Резюме

В статье сообщается о научно-педагогической деятельности академика Исмаила Гаджиева.

Valuable representative of Azerbaijan science Summary

The article is dedicated to the scientific-pedagogical activity of academician Ismail Hacıyev.

Peşə təhsili

Bir sıra peşələrə tələbatın monitorinqi barədə

Mətləb Aslanov

*Təhsil Problemləri İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi*

XX əsrin sonlarında müstəqilliyini əldə etmiş xalqımız yeni tarixi dövrədə milli inkişaf və milli mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi yoluna qədəm qoymuşdur. Xalqın bu tarixi dövründə ulu öndər Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur. Sevincirici haldır ki, bu gün həmin xətt möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir.

Müasir dünyada öz mövqeyinə görə seçilən dövlətlərdən biri olan müstəqil respublikamızda təhsilə xüsusi diqqət yetirilir, bu sahədə köklü islahatlar aparılır. Dünyəvi və demokratik bir ölkə kimi tanınan Azərbaycanın inkişafı üçün milli təhsilimizdə aparılan islahatlar xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Peşə təhsili sistemindəki yeniliklər də bu ümumxalq əhəmiyyətli işin məntiqi davamıdır. Burada əsas məqsəd cəmiyyətin ehtiyac və tələbləri nəzərə alınmaqla peşə təhsilinin keyfiyyətini yüksəltmək, onun inkişafını təmin etməkdir. Bununla əlaqədar peşə təhsilinin keyfiyyətini fərqləndirən amillər, ilk növbədə peşə təhsilinin məzmunu, müəllim hazırlığı məsələləri yenidən nəzərdən keçirilir. İslahatın zəruriliyi baxımından peşə

təhsil sektorunun inkişafı layihələri prioritet istiqamətlərdən biri kimi qəbul olunur.

Peşə təhsili sisteminə təlim və tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi, ölkə üzrə şagirdlərin nailiyyətləri barədə etibarlı məlumatların əldə edilməsi, habelə dövlət təhsil standartlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün monitorinq mexanizmləri mühüm vəzifə olaraq irəli sürülür.

Bütün sahələrdə olduğu kimi, peşə təhsilinin inkişafı və keyfiyyətinin artırılmasına səviyyəyə qaldırılmasına nəzarət edilməsində monitorinq (müşahidə etmək) əsas mexanizm sayılır.

XX əsrin ikinci yarısında torpağın məhsuldar qatına daim müşahidələrin keçirilməsi monitorinq adlandırılmışdır. Həmin termin çox fəal olaraq iqtisadiyyatda, biologiyada, tibb sahələrində, eləcə də təhsil sahəsində işlədilir. "Monitoring" – hər hansı fəaliyyət sahəsinə baxış, müşahidə aparmaq deməkdir.

Monitorinqin nəticəsinə görə tələb olunan vəziyyət dəyişir, təhsil olunur və qiymətləndirilir.

Peşə təhsili müəssisəsi daxilində monitorinq, əsasən ümumiləşdirilmiş